

Η Αξιολόγηση Ομοτέχνων

1. Εισαγωγή

Η «αξιολόγηση ομοτέχνων» αποτελεί μια δυναμική μέθοδο αξιολόγησης, αναστοχασμού και βελτίωσης. Συνδέεται άμεσα με την επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού και την ατομική αξιολόγηση, στηρίζει και θεμελιώνει ένα συνεργατικό κλίμα στην κοινότητα, μετουσιώνει τη μάθηση σε μια συλλογική διαδικασία και στοχεύει στη σχολική βελτίωση. Η αξιολόγηση ομοτέχνων αποτελεί μια ουσιώδη συνεργατική πρακτική, λειτουργεί ως διαδικασία εκμάθησης και εκφράζει μια άτυπη μορφή ενδοσχολικής αξιολόγησης που αναπτύσσεται/εφαρμόζεται σε όλες στις πτυχές του εκπαιδευτικού έργου στο σχολείο. Συνήθως εφαρμόζεται στο πλαίσιο της διδασκαλίας αλλά αφορά όλες τις δραστηριότητες του εκπαιδευτικού (στο πλαίσιο των συνεργατικών πρακτικών). Θεωρείται μια από τις πιο επιτυχημένες τεχνικές βελτίωσης των διδακτικών και παιδαγωγικών πρακτικών των εκπαιδευτικών και εκλαμβάνεται ως μια υποστηρικτική αξιολόγηση, ανοιχτή, ευέλικτη, μη γραφειοκρατική που στηρίζεται στην αμοιβαιότητα, στην εμπιστοσύνη, στην αυτενέργεια και την αυτορρύθμιση.

Ο παιδαγωγικός και αναπτυξιακός χαρακτήρας της ενδυναμώνει την ομότιμη-συνεργατική μάθηση εκπαιδευτικών και μαθητών. Ο διαμορφωτικός χαρακτήρας της διαδικασίας συνίσταται στον μετασχηματισμό των αντιλήψεων και προδιαθέσεων των εκπαιδευτικών για την βελτίωση των ικανοτήτων, την ανάπτυξη νέων σύγχρονων διδακτικών στρατηγικών και εκπαιδευτικών πρακτικών και στην επιθυμητή διαμόρφωση της κουλτούρας συνεργασίας, συλλογικότητας και αξιολόγησης σε μια σχολική «κοινότητα μάθησης».

2. Χαρακτηριστικά στοιχεία της «αξιολόγησης ομοτέχνων» ως αλλαγής παραδείγματος

Η «αξιολόγηση ομοτέχνων» (peer evaluation, peer review, peer assessment) ορίζεται ως η σκόπιμη διαδικασία παρατήρησης των εκπαιδευτικών πρακτικών ενός συναδέλφου από έναν άλλο παρέχοντας ανατροφοδότηση ως «κριτικός φίλος», ως ειδικός εμπειρογνώμονας, ως επαγγελματίας. Η αξιολόγηση ομοτέχνων αποτελεί μια συνεργατική κριτική υψηλού επαγγελματισμού ως χαρακτηριστικό της αυτορρύθμισης των επαγγελματιών και ως ουσιώδες στοιχείο της επιστημονικής επικοινωνίας.

Η κρίση που παρέχεται από συναδέλφους είναι ένας τρόπος σύγκρισης και αντιπαράθεσης διαφορετικών μεθόδων, συνθηθειών, μια συλλογική σχολική διαδικασία κριτικού αναστοχασμού και μετασχηματίζουσας μάθησης μέσα από την εξερεύνηση νέων ιδεών και την επέκταση των επαγγελματικών δεξιοτήτων με απώτερο στόχο την εφαρμογή νέων διδακτικών τεχνικών και προσεγγίσεων, τη βελτίωση της ποιότητας της μάθησης και της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού έργου.

Βασικό χαρακτηριστικό της «αξιολόγησης ομοτέχνων» είναι η αμοιβαιότητα και ο διαμοιρασμός (γνώσης-ιδεών-εμπειριών) μεταξύ των συμμετεχόντων, ώστε τελικά να οδηγηθούν στην ομότιμη μάθηση (peer to peer learning), που αποτελεί μια διμερή,

αλληλεπιδραστική μαθησιακή δραστηριότητα. Προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση της συνεργατικής πρακτικής των ομοτέχνων είναι ότι δεν υπάρχουν διακριτοί ρόλοι μεταξύ του παρατηρητή και του παρατηρούμενου, αφού εναλλάσσονται για την επίτευξη του καλύτερου αποτελέσματος.

Οι εκπαιδευτικοί ως κατεξοχήν ειδήμονες του επιστημονικού και παιδαγωγικού τους ρόλου θεωρούνται ως οι πλέον κατάλληλοι για να αναλάβουν την ηγετικό ρόλο σε ζητήματα διδακτικών και παιδαγωγικών πρακτικών και επαγγελματικής ανάπτυξης, επειδή γνωρίζουν πώς σκέπτονται και μαθαίνουν οι μαθητές, καθώς και τις ιδιαίτερες συνθήκες οι οποίες επηρεάζουν τις διαδικασίες της μάθησης σε κάθε σχολείο, γι' αυτό μπορούν να ασκήσουν εποικοδομητική κριτική στους συναδέλφους τους, ιδίως όταν ο στόχος είναι η βελτίωση της ποιότητας της μάθησης.

Κεντρική θεώρηση της «αξιολόγησης ομοτέχνων» είναι η θέαση του σχολείου ως ενιαίας συλλογικής οντότητας και η σφαιρική αποτίμηση του παραγόμενου εκπαιδευτικού έργου, ώστε το ενδιαφέρον της αξιολογικής διαδικασίας να μεταφέρεται από τον έλεγχο της απόδοσης και των επιδόσεων, στις αλληλεπιδράσεις των συμμετεχόντων κατά τις διαδικασίες της μάθησης και στα νοήματα που διαμορφώνονται.

Η εισαγωγή της «αξιολόγησης ομοτέχνων» στο σχολείο αποτελεί βασική διάσταση των διαδικασιών της αυτοαξιολόγησης του σχολείου (σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο) και εκφράζει μια ουσιαστική αλλαγή παραδείγματος στον τρόπο αξιολόγησης της μάθησης στο σχολείο, καθώς μεταφέρει την εστίαση από την εξωτερική στην εσωτερική αξιολόγηση. Ειδικότερα, ως προς την «αλλαγή παραδείγματος», επισημαίνεται η μετάβαση:

- Από τον επιθεωρητισμό που καλλιεργεί τον φόβο και την επιτήρηση σε μορφές συλλογικής εσωτερικής αξιολόγησης που κατασκευάζουν νέα γνώση και μάθηση
- Από τον εξωτερικό επιθεωρητή / σύμβουλο εκπαίδευσης στον αναστοχαστικό - ερευνητή εκπαιδευτικό
- Από τον διαπιστωτικό, απολογιστικό χαρακτήρα στον διαμορφωτικό χαρακτήρα της αξιολόγησης
- Από την κουλτούρα φόβου και δαιμονοποίησης της αξιολόγησης στην κουλτούρα αμοιβαιότητας, αλληλεγγύης, εμπιστοσύνης μεταξύ των εκπαιδευτικών
- Από τον αμυντικό απομονωτισμό στην επαγγελματική, συνεργατική, ομότιμη μάθηση
- Από την παιδαγωγική μοναξιά στον κριτικό αναστοχαστικό διάλογο.

3. Τα 5 στάδια της Αξιολόγησης Ομοτέχνων

Η Αξιολόγηση Ομοτέχνων είναι ένας δομημένος και οργανωμένος τρόπος συνεργασίας των εκπαιδευτικών για να ενισχύσουν και βελτιώσουν τις διδακτικές και παιδαγωγικές πρακτικές στο σχολείο και εντάσσεται σε μια ευρύτερη κουλτούρα συνεργασίας, αμοιβαίας εμπιστοσύνης και σεβασμού μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Στο παράδειγμα του σχολείου ΟΚΜ η Αξιολόγηση Ομοτέχνων δεν περιορίζεται σε μια παρατήρηση διδασκαλίας αλλά αποτελεί μια ολιστική διαδικασία μετασχηματίζουσας μάθησης και κριτικού αναστοχασμού με σκοπό τον μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού υποκειμένου (ατομικού και συλλογικού).

Η Αξιολόγηση Ομοτέχνων ενισχύει αποτελεσματικά τις κοινότητες μάθησης στο σχολείο με την ανταλλαγή καλών πρακτικών, την ανάπτυξη ευαισθητοποίησης και τη δημιουργία αυτογνωσίας σχετικά με τον αντίκτυπο της δικής τους διδασκαλίας, προκειμένου να προωθηθούν αλλαγές στις εκπαιδευτικές πρακτικές και να ενισχυθεί η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών. Με την αξιολόγηση μεταξύ ομοτέχνων οι εκπαιδευτικοί επικοινωνούν, συνεργάζονται, παρατηρούν ο ένας την πρακτική του άλλου και μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο. Επικεντρώνονται στις ατομικές ανάγκες τους, αξιοποιούν τις δυνατότητές τους, έχουν την ευκαιρία να μαθαίνουν από την πρακτική των άλλων και να προσφέρουν

εποικοδομητική ανατροφοδότηση στους συναδέλφους τους συμβάλλοντας ουσιαστικά στη συλλογική αποτελεσματικότητα ολόκληρου του σχολείου.

Στο παράδειγμα του σχολείου ΟΚΜ η διαδικασία της Αξιολόγησης Ομοτέχνων διακρίνεται σε πέντε στάδια :

- α. Το στάδιο του αυτοστοχασμού
- β. Το στάδιο της προετοιμασίας της παρατήρησης στην τάξη
- γ. Το στάδιο της παρατήρησης στην τάξη
- δ. Το στάδιο της ανατροφοδότησης
- ε. Το στάδιο του κριτικού αναστοχασμού

Η θεωρητική θεμελίωση της «Αξιολόγησης Ομοτέχνων» ως διαδικασίας μετασχηματιστικής μάθησης

Κάθε στάδιο έχει διακριτό αντικείμενο, περιεχόμενο, χαρακτηριστικά, μέθοδο και εργαλεία τα οποία περιγράφονται αναλυτικά στον Τόμο II του εκπαιδευτικού υλικού. Στη συνέχεια περιγράφονται συνοπτικά τα πέντε στάδια ανάπτυξης της «αξιολόγησης ομοτέχνων» στο σχολείο.

4. Μεθοδολογικές επισημάνσεις :

Η Αξιολόγηση Ομοτέχνων ως ολιστικό παράδειγμα μετασχηματίζουσας μάθησης και κριτικού αναστοχασμού επιχειρεί να απαντήσει στα ερωτήματα : «Πού είμαι;», «Πού θέλω να φτάσω;», «Πώς θα φτάσω εκεί που θέλω;» «Ποια μέσα θα χρησιμοποιήσω;», «με ποιους συναδέλφους θα συνεργαστώ;», «Τι πρόοδο έκανα;», «Τι έμαθα;», «Πώς θα συνεχίσω;».

Τα παραπάνω ερωτήματα αντιστοιχούν στις επιμέρους διαδικασίες ανάπτυξης του πλαισίου εφαρμογής της Α.Ο. στο σχολείο και συνδέονται εμφατικά με τις έννοιες της διαρκούς ανατροφοδότησης, του κριτικού αναστοχασμού και της βελτίωσης των ικανοτήτων των εκπαιδευτικών. Για την αποτελεσματική εφαρμογή των διαδικασιών σε κάθε στάδιο, κρίνεται απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να μελετήσουν τους Τόμους Ι & ΙΙ του εκπαιδευτικού υλικού και να λάβουν υπόψη τα ακόλουθα:

1. Την ουσιαστική διασύνδεση του *θεωρητικού μέρους* (Τόμος Ι : διαδικασίες της μάθησης και αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, αξιολόγηση ομοτέχνων και μετασχηματιστική μάθηση) με το *εφαρμοσμένο μέρος* (Τόμος ΙΙ : διαδικασίες και εργαλεία ανάπτυξης των συνεργατικών πρακτικών, της ανατροφοδότησης και του κριτικού αναστοχασμού).
2. Την αυτεπίγνωση σχετικά με τα επίπεδα αξιολόγησης της μάθησης που εφαρμόζει στην πράξη (αξιολόγηση της μάθησης, αξιολόγηση για τη μάθηση, αξιολόγηση ως μάθηση) αξιοποιώντας τις περιγραφικές κλίμακες μάθησης ώστε να καθορίσει ποιες ικανότητες πρέπει να βελτιώσει σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.
3. Την ανάπτυξη διαδικασιών μετασχηματιστικής μάθησης (εμπλουτισμός και αλλαγή μαθησιακών πρακτικών, ανάπτυξη συνεργατικών πρακτικών, κριτικός αναστοχασμός) με κατάλληλη αξιοποίηση των εργαλείων και παραδειγμάτων σε κάθε στάδιο (ατομικό ημερολόγιο, ανάλυση swot, κλείδες παρατήρησης διδασκαλίας, έκθεση μεταδιδασκτικής συνάντησης, ερωτηματολόγια ανατροφοδότησης και αναστοχασμού).

(*) Σημειώνεται ότι το πλαίσιο εφαρμογής, οι διαδικασίες που προτείνονται καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό και τα παραδείγματα δεν είναι δεσμευτικά, αλλά ενδεικτικά και καθοδηγητικά. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να δώσουν έμφαση και να εστιάσουν σε συγκεκριμένα σημεία του πλαισίου εφαρμογής, να καθορίσουν τη προσωπική τους στρατηγική, να αναπτύξουν τις δικές τους συνεργατικές πρακτικές, να προσαρμόσουν και να διαμορφώσουν δικό τους εκπαιδευτικό υλικό, ανάλογα με τις διδακτικές και παιδαγωγικές ανάγκες, το ανθρώπινο δυναμικό του σχολείου και τις ιδιαιτερότητες της σχολικής τάξης και της σχολικής μονάδας.

5.1. Το στάδιο του Αυτοστοχασμού

Το πρώτο στάδιο του αυτοστοχασμού σκοπό έχει οι εκπαιδευτικοί να διερευνήσουν τις πρακτικές, τις πεποιθήσεις και τις ικανότητές τους σε ατομικό επίπεδο και να καταλήξουν στη συνειδητοποίηση δυνατών σημείων και ενδεχόμενων αδυναμιών τους, στην αναγνώριση πιθανών φόβων τους, αλλά και ευκαιριών που μπορεί να τους δίνονται σε επίπεδο σχολικής μονάδας ή και συναδέλφων.

Απώτερος στόχος του σταδίου είναι η ενεργή αναζήτηση συνεργασιών σε επίπεδο σχολικής μονάδας σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες που προέκυψαν μέσα από τη διαδικασία του αυτοστοχασμού.

Swot analysis και αυτοστοχασμός

Μια χρήσιμη τεχνική που μπορεί να βοηθήσει πρακτικά τους εκπαιδευτικούς στον αυτοστοχασμό τους είναι η ανάλυση SWOT. Το ακρωνύμιο SWOT αναφέρεται στη διερεύνηση δυνατών σημείων (Strengths), αδυναμιών (Weaknesses), ευκαιριών που υπάρχουν στο περιβάλλον (Opportunities) και ενδεχόμενων απειλών/προκλήσεων που μπορεί να αναδυθούν (Threats).

Η αξιοποίηση του μαθησιακού περίπατου

Η έννοια του μαθησιακού περίπατου (learning walk) αναφέρεται σε σύντομες άτυπες επισκέψεις σε τάξεις συναδέλφων. Η περιήγηση στις τάξεις της σχολικής μονάδας ανατροφοδοτεί τον ατομικό στοχασμό, καθώς προσφέρει ευκαιρίες προβληματισμού, δίνει παραδείγματα και νέες ιδέες στην πράξη και αναδεικνύει πιθανές δυνατότητες για συνεργασία.

5.2. Το στάδιο προετοιμασίας της παρατήρησης

Σε αυτό το στάδιο, ο εκπαιδευτικός αναζητά ανατροφοδότηση σχετικά με τις πρακτικές του, έπειτα από το στάδιο του αυτοστοχασμού. Προσεγγίζει έναν έμπιστο συνάδελφο για να ζητήσει την υποστήριξή του. Το στάδιο αυτού σκοπό έχει:

- α. την οριστικοποίηση των συνεργασιών σε επίπεδο σχολικής μονάδας,
- β. τον σαφή προσδιορισμό του αντικειμένου, του πλαισίου συνεργασίας και της στοχοθεσίας της συνεργατικής πρακτικής (goal setting), προκειμένου να οργανωθεί με τον καλύτερο τρόπο η διαδικασία της ετεροπαρατήρησης εντός των ζευγών συνεργασίας, και
- γ. την επαγγελματική ώσμωση μεταξύ των συνεργαζόμενων εκπαιδευτικών.

Ο ρόλος της ηγεσίας

Στο στάδιο αυτό ο ρόλος της ηγεσίας είναι σημαντικός. Ο ηγέτης της σχολικής μονάδας, υποστηρίζοντας την αποϊδιωτικοποίηση της διδακτικής πρακτικής, ανοίγει γραμμές επικοινωνίας και καλλιεργεί μια συλλογική αίσθηση δέσμευσης για το σχολείο, προωθώντας παράλληλα την οργανωσιακή καινοτομία.

5.3. Το στάδιο της παρατήρησης στην τάξη

Η διαδικασία της ετεροπαρατήρησης έχει ξεχωριστή σημασία, μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα πεδία του εκπαιδευτικού έργου (διδακτικό, παιδαγωγικό, διοικητικό, κ.ά.) συμβάλλει αποφασιστικά στην αποϊδιωτικοποίηση της διδασκαλίας, στην άρση του απομονωτισμού και στην αλλαγή κουλτούρας διδασκαλίας.

Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, στοχεύει:

- α. στη διαμορφωτική αξιολόγηση όψεων της διδασκαλίας ή του εκπαιδευτικού έργου που έχει συμφωνηθεί από τους εκπαιδευτικούς κατά την προδιδασκτική συνάντηση,
- β. στην καλλιέργεια ικανοτήτων παρατήρησης, κρίσης, λήψης αποφάσεων των εκπαιδευτικών,
- γ. στην ανάληψη ρόλων με τους οποίους δεν είναι εξοικειωμένοι, όπως π.χ. ο ρόλος του παρατηρητή, ενισχύοντας την επαγγελματική τους αυτοπεποίθηση.

5.4. Το στάδιο της ανατροφοδότησης. Η μεταδιδασκτική συνάντηση

Η διαδικασία της παρατήρησης ολοκληρώνεται με τη μεταδιδασκτική συνάντηση μεταξύ των εκπαιδευτικών, η οποία έχει ως στόχο την ανταλλαγή της συγκεκριμένης εμπειρίας και την ανατροφοδότηση πάνω στη διδακτική πράξη που παρατηρήθηκε.

Ειδικότερα, η μεταδιδασκτική συνάντηση, μεταξύ άλλων, στοχεύει:

- στην ανάπτυξη επαγγελματικού διαλόγου μεταξύ ομοτέχνων,
- στην ανατροφοδότηση του παρατηρούμενου πάνω στις συγκεκριμένες πρακτικές που παρατηρήθηκαν,
- στον κοινό αναστοχασμό των εκπαιδευτικών που αποτυπώνεται στην κοινή έκθεση αποτίμησης.

5.5. Το στάδιο του κριτικού αναστοχασμού

Το στάδιο αυτό αφορά στην κριτική αποτίμηση της διαδικασίας της συνεργατικής πρακτικής της αξιολόγησης ομοτέχνων και στη διερεύνηση του οφέλους που προέκυψε για κάθε εκπαιδευτικό.

Ειδικότερα μέσα από τον κριτικό αναστοχασμό επιδιώκεται:

- η κριτική ανάγνωση των ικανοτήτων που καλλιεργήθηκαν μέσα από τη συγκεκριμένη συνεργατική πρακτική,
- η αυτεπίγνωση του εκπαιδευτικού, ο σχεδιασμός μελλοντικών δράσεων και η ανάπτυξη νέων στρατηγικών δράσης,
- η ολιστική προσέγγιση της «αξιολόγησης ομοτέχνων» ως πρακτικής εκμάθησης και η αποτίμηση της συμβολής του κάθε σταδίου στην επαγγελματική μάθηση του εκπαιδευτικού.

6. Διαδικασίες της Ανατροφοδότησης

Η ανατροφοδότηση συνιστά την πιο ουσιαστική και σημαντική πτυχή στη διαδικασία της ετεροπαρατήρησης καθώς αποτελεί μια ορατή διαδικασία εκμάθησης μέσω αλληλεπίδρασης με συναδέλφους, συμβάλλει στην ανάπτυξη και καλλιέργεια συγκεκριμένων ικανοτήτων και επηρεάζει καθοριστικά τη δημιουργία της μετασχηματίζουσας μάθησης στους εκπαιδευτικούς.

Η ανατροφοδότηση των εκπαιδευτικών συνιστά μια ολιστική διαδικασία που αφορά όλα τα στάδια της παρατήρησης: προετοιμασία, διεξαγωγή, αξιολόγηση/αποτίμηση της παρατήρησης. Η ανατροφοδότηση διακρίνεται σε τρεις επιμέρους διαδικασίες, οι οποίες αντιστοιχούν στα τρία στάδια της παρατήρησης:

α. Ανατροφοδότηση σχετικά τη στοχοθεσία και τον σχεδιασμό (feed-up)

Ο εκπαιδευτικός καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα όπως: «Τι πρόκειται να κάνω;», «Τι θέλω να επιτύχω;», τα οποία συνδέονται με τους βασικούς σκοπούς και στόχους της παρατήρησης (goal setting).

β. Ανατροφοδότηση σχετικά με το έργο και τις δραστηριότητες (feed-back)

Ο εκπαιδευτικός καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα όπως: «Τι έκανα;», «Πώς τα πήγα;», «Τι έμαθα;», τα οποία συνδέονται με το βασικό αντικείμενο της Παρατήρησης (διδασκτικές και παιδαγωγικές πρακτικές).

γ. Ανατροφοδότηση σχετικά με την αξιοποίηση της εκμάθησης για νέο σχεδιασμό/κατευθύνσεις (feed-forward)

Ο εκπαιδευτικός καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα όπως: «Πού πρόκειται να πάω;», «Ποια τα επόμενα βήματα;», τα οποία συνδέονται με τα αποτελέσματα της διαδικασίας παρατήρησης.

Σημειώνεται ότι οι τρεις επιμέρους διαδικασίες ανατροφοδότησης αφορούν/αναπτύσσονται παράλληλα, τόσο από τον παρατηρούμενο όσο και από τον παρατηρητή και συμβάλλουν (ανάλογα με τον ρόλο και προσωπικά χαρακτηριστικά) ουσιαστικά στην ανάπτυξη διαδικασιών αυτοαξιολόγησης και προσωπικού αναστοχασμού.

7. Διαδικασίες του κριτικού αναστοχασμού

Ο «κριτικός αναστοχασμός» αποτελεί μια νοητική (θεωρητική) και εμπειρική (πρακτική) διεργασία που συνδέει αποτελεσματικά έννοιες-κλειδιά της μετασχηματίζουσας μάθησης (κριτική διερεύνηση και ανάλυση, αμφισβητησιακή σκέψη, αναστοχαστική προσέγγιση) με σκοπό τη διαμόρφωση του αναστοχαστικού επαγγελματία εκπαιδευτικού. Ο αναστοχασμός συνιστά μια ολιστική διαδικασία που αφορά σε όλα τα στάδια της διαδικασίας της Αξιολόγησης Ομοτέχνων και διακρίνεται σε τέσσερις επιμέρους διαδικασίες:

α. Ο αναστοχασμός «εν δράσει» (reflection in action)

Ο αναστοχασμός «εν δράσει», κατά την πράξη/δράση αναφέρεται στην ενεργό αξιολόγηση των σκέψεων, των ενεργειών και των πρακτικών κατά τη διάρκεια της δράσης. Αναφέρεται, επίσης, στην διερεύνηση των επαγγελματικών πεποιθήσεων, των πρακτικών και των εμπειριών κατά τη διάρκεια εφαρμογής των διδακτικών και παιδαγωγικών πρακτικών.

β. Ο αναστοχασμός επί της δράσης (reflection on action)

Ο αναστοχασμός «επί της δράσης» συμβαίνει όταν ο εκπαιδευτικός σκέφτεται μια ολοκληρωμένη ενέργεια/δραστηριότητα ή επανεξετάζει μια κατάσταση. Αφορά σε μια σκόπιμη, προσωπική, και επαναλαμβανόμενη διαδικασία μελέτης, έρευνας και ανάλυσης των αποτελεσμάτων των εκπαιδευτικών πρακτικών (τι προκάλεσε την κατάσταση, ποιες επιλογές είχε στη διάθεσή του, τι αποφάσεις πήρε, τι αποτελέσματα παρήχθησαν).

γ. Ο αναστοχασμός με σκοπό την δράση (reflection for action)

Ο αναστοχασμός «για την δράση» συμβαίνει όταν ο εκπαιδευτικός σχεδιάζει μια ενέργεια ή δραστηριότητα ή προγραμματίζει μια σειρά ενεργειών. Ο εκπαιδευτικός κατά τον αναστοχασμό με σκοπό την δράση θέτει στόχους, επιλέγει μέσα, εξετάζει τα ενδεχόμενα, αξιολογεί τα δεδομένα και κρίνει τις επιλογές, καθορίζει τις προτεραιότητες, αναλύει τις προοπτικές εφαρμογής της δράσης.

δ. Ο αναστοχασμός ως δράση (reflection as action)

Ο αναστοχασμός «ως δράση» σημαίνει ότι η ίδια η ενέργεια του αναστοχασμού μετατρέπεται σε μια διαδικασία που αλλάζει/μετασχηματίζει τον εκπαιδευτικό σε ενεργό, κριτικό αναστοχαστικό υποκείμενο. Ο κριτικός αναστοχασμός οδηγεί σε κριτική μάθηση μόνο αν οδηγεί σε μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού υποκειμένου. Ο κριτικός αναστοχασμός συνδέεται άμεσα με την μετασχηματίζουσα μάθηση με έμφαση στον κριτικό έλεγχο της γνώσης, στην ανάπτυξη συνειδητής αυτοδιαχειριζόμενης μάθησης, στην αξιοποίηση της «μετα-γνώσης», στην καλλιέργεια μετα-γνωστικών και μεταβιβάσιμων δεξιοτήτων.

8. Χαρακτηριστικά της διαδικασίας του κριτικού αναστοχασμού

Ο κριτικός αναστοχασμός αποτελεί βασικό εργαλείο/προϋπόθεση για την ανάπτυξη μετασχηματιστικής μάθησης και περιλαμβάνει τις έννοιες της κριτικής διερεύνησης, της κριτικής ανάλυσης και του αυτό-αναστοχασμού.

Το εκπαιδευτικό έργο είναι μια πολυσχιδής δραστηριότητα, κατά την οποία οι αποφάσεις λαμβάνονται σε σύνθετα πλαίσια και σε συνθήκες διαρκούς αλληλόδρασης και αλληλεπίδρασης. Η διαμόρφωση του εκπαιδευτικού ως κριτικού αναστοχαστικού επαγγελματία περιλαμβάνει τόσο την ικανότητα κριτικής διερεύνησης όσο και αυτό-αναστοχασμού ως βαθιάς εξέτασης των προσωπικών αξιών και πεποιθήσεων. Περιλαμβάνει, επίσης, τον ρόλο της αυτοκριτικής και της κριτικής αμφισβήτησης των αυτοεπιβαλλόμενων περιορισμών, καθώς και εκπαιδευτικών πρακτικών.

Οι πεποιθήσεις και οι προδιαθέσεις των εκπαιδευτικών είναι αυτοδημιουργούμενες και συχνά μη αμφισβητούμενες. Πολλές φορές διαπιστώνεται σαφής διάκριση μεταξύ αυτών που δηλώνουμε ότι πιστεύουμε και των αξιών μας στην πράξη, αυτών που πραγματικά καθοδηγούν τη συμπεριφορά μας. Αν οι εκπαιδευτικοί δεν αναπτύξουν την πρακτική του κριτικού αναστοχασμού, ενδέχεται να παραμένουν παγιδευμένοι σε ανεξερεύνητες κρίσεις, ερμηνείες, υποθέσεις και προσδοκίες. Στην αναστοχαστική πρακτική είναι καθοριστική η διάκριση μεταξύ του αναστοχασμού σε επιφανειακό επίπεδο (ρουτίνα, διεκπεραιωτικός, ανούσιος και χωρίς σκέψη) και σε βαθύτερο επίπεδο (συνειδητός έλεγχος, αυτοανάλυση, μεταγνώση). Το να είναι κανείς κριτικά στοχαστικός σημαίνει να ενεργεί με ακεραιότητα, διαφάνεια και δέσμευση αντί για συμβιβασμό, αμυντικότητα ή φόβο.

Ο κριτικός αναστοχασμός επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να συνθέσει διαφορετικές προσεγγίσεις (προσωπική εμπειρία, καλές πρακτικές, βιβλιογραφία) για να ερμηνεύσει, να εξηγήσει, να δικαιολογήσει ή να αμφισβητήσει τη δική του πρακτική ή την πρακτική άλλων συναδέλφων. Ο κριτικός αναστοχασμός επιτρέπει, επίσης, να αναλύσει τι έχει μάθει και πώς το έχει μάθει, ώστε να αναλάβει την ευθύνη και τον έλεγχο της επαγγελματικής του μάθησης και ανάπτυξης.

Ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά στη διαδικασία του κριτικού αναστοχασμού είναι τα ακόλουθα:

1. Ο αναστοχασμός είναι μια σκόπιμη ενεργητική διαδικασία μάθησης και είναι κάτι περισσότερο από μια απλή σκέψη ή στοχαστική δράση.
2. Ο αναστοχασμός δεν είναι μια γραμμική διαδικασία, αλλά μια συνεχής, επαναλαμβανόμενη κυκλική διαδικασία που οδηγεί στην ανάπτυξη νέων ιδεών, οι οποίες στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για τον σχεδιασμό των επόμενων σταδίων της μάθησης.
3. Ο αναστοχασμός ενθαρρύνει την εξέταση θεμάτων από διαφορετικές οπτικές γωνίες και την αναθεώρηση προσωπικών θεωρήσεων, παραδοχών και αξιών.
4. Ο αναστοχασμός έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της μετασχηματιστικής μάθησης των εκπαιδευτικών, ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν αποτελεσματικά την ανάπτυξη του κριτικού αναστοχασμού και των μεταγνωστικών δεξιοτήτων των μαθητών.

9. Προσδοκώμενα αποτελέσματα του κριτικού αναστοχασμού

Ο κριτικός αναστοχασμός ως διαδικασία και ως αποτέλεσμα υποστηρίζει την ανάπτυξη ικανοτήτων του εκπαιδευτικού για τον μετασχηματισμό του σε αναστοχαστικό

επαγγελματία, γιατί του επιτρέπει να αναγνωρίζει, να κατανοεί σε βάθος και να αποτιμά τη σημασία των επιμέρους επιλογών, πρακτικών και δεξιοτήτων που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων σταδίων. Ο κριτικός αναστοχασμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της μετασχηματιστικής μάθησης των εκπαιδευτικών, στην καλλιέργεια μεταγνωστικών ικανοτήτων και στις μεταβιβάσιμες δεξιότητες, οι οποίες θα υποστηρίζουν αποτελεσματικά και δια βίου τη θετική στάση τους απέναντι στις καινοτομίες και στις αλλαγές. Τέλος, ο κριτικός αναστοχασμός συνιστά μια ουσιαστική διαδικασία αυτοαξιολόγησης και εκμάθησης που συμβάλλει καθοριστικά στον μετασχηματισμό του ατομικού και συλλογικού υποκειμένου προς όφελος του σχολείου και των μαθητών.